

Dr. TÓTH MÓNICA – Dr. BUJNA ELEONÓRA

egyetemi oktatók

Konstantin Egyetem, Pedagógiai Kar

Neveléstudományi Tanszék

Nyitra

A kreativitás elméleti kiindulópontjai és fejlesztésének gyakorlati lehetőségei a nyelvi oktatásban

A kreativitás lélektana folyamatosan gazdagodik a múlt század 50-es éveitől. A kreatív tevékenységgel összefüggő fogalmak fokozatos tisztázódása viszont már a régebbi időktől megfigyelhető.

A kreativitás kutatásának egyik legkiemelkedőbb képviselője J. Paul Guilford volt (1897–1987). Az „Értelem struktúrája” („structure of intellect” – SOI) és a „Problémamegoldó értelem struktúrája” („structure of intellect problem” – SIPS) elnevezésű modellek megfogalmazásával magyarázta az emberi intelligencia általános kereteit, melyek lehetővé tették a kreatív gondolkodású és kreatív problémamegoldó képességgel rendelkező egyén megértését.

A kutatások e területe hamarosan felkeltette a pedagógusok érdeklődését, és a meglévő ismereteket igyekeztek felhasználni a nevelő-oktató folyamatban. Szlovákia területén példaként említhetjük a következő szerzőket: Zelina, Zelinová, Bindera, Bilčíková, Lokša, Lokšová, Ďurič, Kováč, Kováčová, Vojtek, Tuma, Helda, Mihálik, Holakovský, Dočkal, Musil, Komárik és másokat, akik a téma avatott ismerői. Az említett szerzőkön kívül a kreativitással kapcsolatos szakismereteket gazdagították: Csehországban Hlavsa, Schurer, Holeyšovský, Lengyelországban Pietrasinski, Goralski, Oroszországban Ponomariev, Altšuller, Luk, Maljako, Volkov, Franciaországban Kaufman, Fustier, Drevet, Magyarországon Balogh L., Barkóczi I., Kürti J., Klein S., Lengyel Zs., Schmerz I. Az Egyesült Államokban ismert szerzők: Guilford, Torrance, Adams, Covington, továbbá Bono, Levestein, Luthe, Perkins, Ureneck, Stein, Osborn, Gordon és mások.

Mielőtt még a kreativitás más kérdéseivel foglalkoznánk, fontosnak tartjuk elemezni a kreativitás elméleti alaptételeit, mivel ezek is indokolják a kreativitás fejlesztésének szükségességét az általános iskola első osztályától kezdve. A szakirodalomban a kreativitás számos elméleti alaptételét különböztetjük meg. Legátfogóbban a következő szerzők fogalmazták meg azokat: Ďurič, Grác, Štefanovič (1991) az alábbi kiindulópontokat megjelölve.

1. Minden szellemileg egészséges egyén rendelkezik a kreativitás bizonyos szintjével.

Zelina (1996, 189.) úgy fogalmaz, hogy „minden ember lehet kreatív”. Amennyiben a tanító abban a meggyőződésben neveli a diákot, hogy az erőfeszítése nem lesz hiábavaló, szükséges fejleszteni a kreativitást is, mint olyan képességet, mely a gyermekben megtalálható, és magasabb szintre fejleszthető. Ezzel kapcsolatban a szakirodalom az ember kreatív potenciálját említi.

A múltban a kreativitással kapcsolatos ismeretek a személyiségek által alkotott produktumok elemzéséből származtak. (Fontos viszont megjegyezni, hogy a felfedezés idejében ezeket gyakran nem tekintették kreatív, új, hasznos, értékes produktumnak.) Ebből az okból kiindulva a pedagógusok gyakran teszik fel a kérdést a pszichológusoknak: „lehetséges-e a

kreativitást tanítani?” Egyértelműen arról vagyunk meggyőződve, hogy igen, és a fent megfogalmazott kiindulópont értelmében azt a véleményt valljuk, hogy megfelelőbb lenne a „kibontakozás”, mint a „tanítás” hangsúlyozása.

2. A kreativitás, mint minden szellemi jelenség, a tevékenységben fejlődik.

Fejleszhető tanulás és játék közben, a munka folyamatában, figyelembe véve az egyén fejlődési szakaszát, mivel mindegyikre más-más ösztönzés jellemző. Az iskola előtti korra a játék a legjellemzőbb, az iskoláskorban a tanulás és a munka a domináló tevékenységek. Zelina (1996) egyértelműen rámutat arra a tényre, hogy a kreativitás ugyan megnyilvánulhat minden tevékenységben, de nem mindegyik tevékenység nyújt erre egyforma lehetőségeket.

3. A kreativitás fejlesztése, illetőleg a kreatív gondolkodásra való nevelés átfogja az egész személyiség fejlesztését (whole person learning).

4. A nevelés pszichológiai céljait alá kell rendelni a pedagógiai céloknak.

5. A tanulók kreativitásának szándékos fejlesztése elsősorban a pedagógusok feladata.

A fent említett elméleti kiindulópontokon kívül Zelina (1996) a következőket tartja fontosnak: a kreativitás gyakorolható, fejleszhető. A kreativitás „igényes” munka abban az értelemben, hogy az embernek először az ismeretre van szüksége, sokat kell gondolkodnia, hogy létre tudjon hozni új és értékes terméket.

Másképp fogalmazva, a kreativitás nem csupán kreatív feladatok által fejleszhető. Fontosak a konvergens gondolkodást fejlesztő feladatok is, melyek egy, illetve zártkörű lehetséges megoldásokhoz vezetnek. Gyakran olyan ismeretek forrásait képezik, melyekre az egyénnel szüksége lehet a jövőbeli kreatív tevékenység során. Az általános iskola első osztályában több ilyen jellegű tevékenység található, kiváltképp az anyanyelvi oktatásban. A kreativitás fejlesztésében kétségtelenül fontos a rutinos cselekvések automatizálása. A kreativitás „átmeneti, illetve ideiglenes” szintjének nevezzük, melyet a gyermeknek el kell érnie, melyben el kell sajátítania a feladatok megoldásához szükséges ismereteket, képességeket és készségeket. A kreativitás „átmeneti, illetve ideiglenes” szintjének nevezzük a gyermek azon tevékenységeit, melyeket az adott pillanatban nem értékelünk kreatívnek a probléma, a lefolyás, illetve az eredmény szempontjából. Zelina (1996) ezzel kapcsolatban a legalacsonyabb szintű kreativitásról beszél, melyre jellemző a zárt probléma, az előírt rutinos menet, és csupán egy konvergens eredmény.

Az alábbiakban javasolt feladatok tartalmazzák a kreativitás legalacsonyabb szintjét fejlesztő feladatokat is, melyek a későbbiekben elősegítik a magasabb szintű kreativitás aktív fejlesztését.

Hlavsa (1981, 48 o.) még egy jelentős kiindulópontot emel ki: „A kreativitásra való nevelés globális pedagógiai-pszichológiai célja a kreatív személyiség, a produktív tevékenység, a progresszív szociális cselekvés kialakítására.

A kreativitás „processzuális jellegére”, valamint a közvetlen szociális haszon helytelen várakozására figyelmeztetnek Lokša és Lokšová (1996), akik a kreativitás jelentőségét főleg a megismerő és az értelmi képességek, valamint a személyiség sokoldalúságának fejlesztésében látják.

A fentiekben elemzett elméleti kiindulópontok alapul szolgáltak a kreativitás fejlesztésére irányuló feladatgyűjtemény kidolgozásához, amelyet Szlovákiában az alapiskola első osztályában, a szlovák nyelv oktatása folyamán kísérleti úton kipróbáltunk (a komplex feladatgyűjtemény doktori disszertáció része, Tóth Mónika, 2004). Jóllehet a feladatokat a szlovák nyelv oktatásához állítottuk össze, megfelelő módosítással lehetséges más nyelvi tárgyak oktatásához történő alkalmazásuk is.

Javasolt feladatok a kreativitás fejlesztésére a nyelvi oktatásban:

1. Cím: SZŐLŐ-SZAVAK-MONDAT

Segédeszközök: szőlőmakett, szőlőszemek betűkkel

Menet:

A tanító felteszi a táblára a szőlő makettjét. A tanulók folyamatosan felrakják a betűs szőlőszemeket a szőlőbe úgy, hogy soronként szó alakuljon ki.

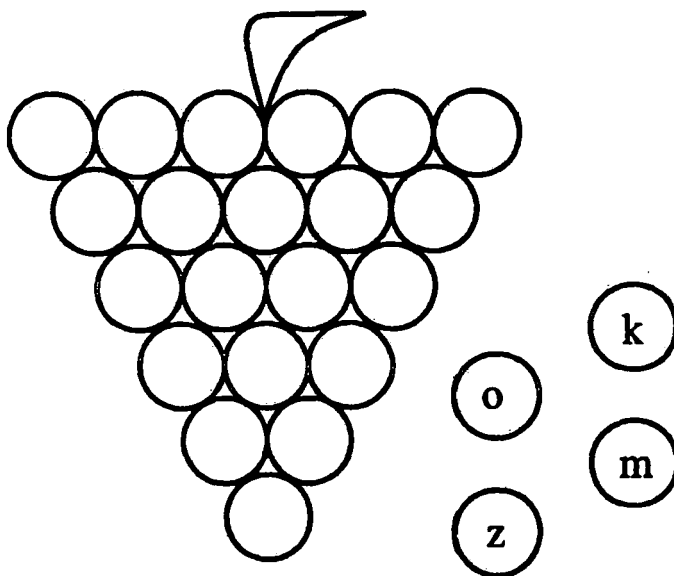
Variációk:

A szőlő mondatot is alkothat. Ebben az esetben nem szükséges, hogy a sorok a szőlőben (a szavak) egymást kövessék, ahogyan a mondatban.

Megjegyzés:

Amennyiben a feladat célja a mondat kialakítása, a feladat nehezebb lesz, és megköveteli a tanító állandó segítségét, főleg a szőlőben lévő betűk állandó változtatását.

Ábra:

2. Cím: KÉPEK A SZÓ KEZDŐBETŰI ALAPJÁN

Segédeszközök: képek, melyek különböző tárgyakat, állatokat, dolgokat, embereket ábrázolnak.

Menet:

A tanító feltesz a táblára bármilyen mennyiségű képet. A tanulóknak megad egy szót pl. „ajtó”. A tanulók feladata a táblán látható képek közül kiválasztani azokat, melyek a megadott szó betűire kezdődnek pl.: „a”-kép, amely almát ábrázol; „j”-kép, amely játékot ábrázol; „t”-kép, amely tollat ábrázol...

3. Cím: HELYEZD EL A KÉPET!

Segédeszközök: képek, melyek különböző tárgyakat, állatokat, dolgokat, személyeket ábrázolnak.

Menet:

A tanulók tetszőleges helyre helyezik a képet, és megindokolják a kép elhelyezését pl. a kalapácsot az ablakra helyeztem, mert azzal kitörhetem. A tanító segíthet a tanulóknak megindokolni némely választásukat, ill. keresni további – eredeti magyarázatokat, melyekkel megindokolják a képek elhelyezését.

Variációk:

1. Egy helyre több képet is elhelyezhet a tanító (vagy a tanuló), ha a választását meg tudja indokolni. Pl. az ablakra helyezi a kalapácsot, a napocskát, a krétát, és együtt keresik az összefüggéseket pl. ablak – kalapács, ablak – napocska, ablak – kréta közötti összefüggéseket. Az összefüggések a következők lehetnek: a napocska besüt az ablakon és melegít, a kréta olyan törékeny, mint az üveg az ablakon...

2. A képek egy dobozban vannak, véletlenszerűen kihúznak közülük 5 képet, melyeket az ablakra helyezünk, és a tanulók ismét keresik a köztük lévő összefüggéseket.

4. Cím: SZÓLÁNC

Segédeszközök: toll, füzet, tábla

Menet:

A tanító kimond egy szót, és a tanulók feladata olyan új szó alkotása, amely az előző szó utolsó betűjével kezdődik.

Variációk:

1. Mindegyik ösztönző szóra a tanulók csupán egy szót mondanak pl. ablak – kulcs, nyár – rózsa.

2. Egy ösztönző szóra bármilyen mennyiségű szót alkothatnak pl. kutya – alma, ajtó, ablak, asztal, arany...

3. A tanító felad egy ösztönző szót, és a tanulók feladata új szót alkotni, amely az előző szó utolsó betűjével fog kezdődni pl. kutya – ablak – konyha – aszal – lakás – sár...

Megjegyzés:

A tanító által feladott ösztönző szavak gyorsasága növekedhet. A tanulók jelentkezés nélkül is válaszolhatnak.

5. Cím: KOCKA

Segédeszközök: kockák körülragasztva betűkkel (annyi kocka, hogy az összes betű ábrázolva legyen).

Menet:

A feladat menete a kockák számától függ, melyekkel a feladatot végezzük (1 vagy több kocka).

I. Egy kockával játszunk

Ezt a feladatot a következőképpen lehet megszervezni:

1. Az egész osztály közös munkája

A tanulók körben ülnek. A tanító dob a kockával, és leesik pl. a „k” betű. A tanulók feladata szavakat mondani a „k” betűvel. A tanító pontosítja a feladatot: pl. a megadott betű a szó elején legyen (kalács), a közepén (macska), illetve a szó végén (patak). Több szó alkotását is kérheti a tanító a tanulóktól. Ajánlatos a kockák változtatása, mivel 1 kockán csupán 6 betű szerepel.

Variációk:

A tanulók csoportokban dolgoznak, mindegyik csoport egy-egy kockával dolgozik. Az a tanuló, aki elsőként mond szót, újra dobhat a kockával. Mindegyik csoport egyszerre csak 1 kockával játszik.

2. Csoportos munka

A tanító 3-4 csoportra osztja az osztályt, a feladat a csoportok együttműködésén alapszik.

Menet:

1. Mindegyik csoport a kocka dobásával kiválaszt 1 betűt, pl. az első csoport a „p”, a második az „r”, a harmadik csoport az „m” betűt.

2. Mindegyik csoport feladata az adott betűvel szót alkotni, majd a szavakból mondatot. A szavak sorrendje nincs meghatározva. A mondat több kifejezést is tartalmazhat, nem csupán a tanulók által megadott 3 szót. A szavakat felírhatjuk a táblára.

3. A tanuló által dobott betűket felírjuk a táblára: pl. „p, r, m”, és a mondatokat következőképpen alkotjuk: az első csoport megad 1 szót, a második és a harmadik a szavakat hozzáigazítja az első csoport által megadott szóhoz. Pl. az első csoport szava „p” – Péter, a másodiké „r” reszket, a harmadiké „h” hidegtől.

Amennyiben a tanulók nem tudják megalkotni a mondatot csupán a megadott 3 szóból, a tanító kötőszóval vagy más szóval segíthet.

3. Párok munkája

a) A tanulók felváltva egymás között dobják a kockát, és szavakat alkotnak.

b) Mindegyik tanuló kétszer dob – tehát 4 betűt. Felírják a betűket, és szavakat próbálnak alkotni a dobott betűkből. Ajánlatos 2-3 kocka használata.

II. Több kockával játszunk

1. Az egész osztály közös munkája

A tanulók körben ülnek és 3, illetve 4 tanuló dob a kockával. 4 betű lesz ily módon feladva, melyekből lehet alkotni:

a) szótagokat,

b) szavakat (a megadott betű a szó elején, közepén, végén),

c) a szavakból mondatokat (ismét lehet kötőszóval segíteni),

d) a megadott 3-4 szóból mondatot alkotunk úgy, hogy a következő szót hozzáigazítjuk az előzőhöz.

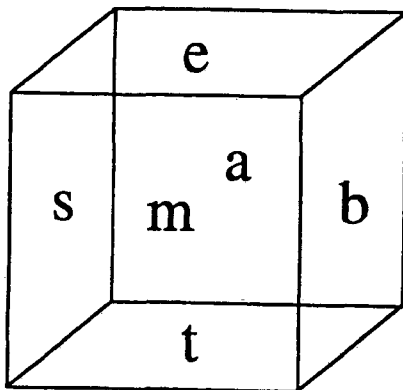
2. Csoportos munka

A csoportok önállóan dolgoznak. A lépések megegyeznek a közös munkáéval.

3. Párok munkája

Minden tanuló dob egyszerre 2 kockával. A következő lépések megegyeznek az osztály közös munkájával (szótagok, szavak, mondat).

Ábra:

6. Cím: GÓLYA VAGYOK ÉS KIFOGTAM...

Segédeszközök: tó makettje betűkkel

Menet:

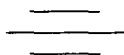
A tanulók egymás után jönnek a tóhoz, betűket halásznak ki, pl. „k” és a következő szöveget mondják:

a) „Gólya vagyok, és kifogtam egy kacsát.”

b) „Gólya vagyok, pókot keresek, de tollat, medvét fogtam ki” (t, m).

IRODALOM

1. Ďurič, L.–Grác, J.–Štefanovič, J. 1991: Pedagogická psychológia. Bratislava:Jaspis.
2. Fáyné Dombi A. 2001: Tanítási mesterség és művészet. In. Iskolafejlesztés és pedagógus (tovább)képzés. Budapest-Pécs, TKSZ-PTE.
3. Hlavsa, J. 1981: Psychologické problémy výchovy k tvorivosti. Praha:SPN.
4. Kurincová, V. – Seidler, P. 1993: Vybrané kapitoly z didaktiky začiatočného čítania písania. Nitra : PF VŠPg.
5. Lokšová, I.–Lokša, J. 1996: Cez relaxáciu k tvorivosti v škole. Prešov:ManaCon.
6. Pokrivčáková, S. 2005: Niekoľko poznámok k jazykovému vzdelávaniu príslušníkov národnostných menšín. In: Perspektívy rozvoja vzdelávania a kultúry národnostných menšín. Nitra:UKF, o. 219-226.
7. Tóthová, M. 2004/2005: Program rozvoja tvorivosti v slovenskom jazyku v I. ročníku ZŠ. In: Naša škola. 2004/2005, VIII. évf., 7. sz, o. 16-21.
8. Tóthová, M. 2005: Tvorivosť a jej rozvoj v podmienkach výchovno-vzdelávacieho procesu. In. Petlák, E. a kol. Kapitoly zo súčasnej didaktiky. Bratislava:IRIS, s. 101-117.
9. Tóthová, M. 2003: Program rozvoja tvorivosti a jeho využitie v I. ročníku ZŠ. Dizertačná práca. Nitra:PF UKF.
10. Zelina, M. 1996: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava:Iris.
11. Zelina, M. – Buganová, Z. 1983: Rozvoj tvorivého myslenia žiakov na hodinách slovenského jazyka. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa. 18. évf., 3. szám, 233-257 o.
12. Zelina, M.–Jaššová, E. 1984: Tvorivosť – piata dimenzia. Bratislava : Smena.
13. Zelina, M.–Zelinová, M. 1990: Rozvoj tvorivosti detí a mládeže. Bratislava:SPN.

IMRE RUBENNÉ DR.

főiskolai docens

Nyíregyházi Főiskola, Tanítóképző Intézet

Nyíregyháza

Szlang nyelvi elemek a Csibe nyelvhasználatában (Móricz Zsigmond: Csibe-novellák)

Móricz Zsigmond a Csibe-novellák megírásához 1936 októberében kezdett. Szándékáról ő maga így ír a Kardosné Magoss Olgának címzett 1936. október 26-ai levelében: „Most nekem vasárnapra egy kedves, derült és optimista novellát kell írnom” (Csanak 1963: 225). A novella a Pesti Napló okt. 31-i számában jelent meg. Az első novellát követte a többi, amelyek